

A study on preschool teachers' burnout

Berrin Akman^{*}, Necdet Taşkın^{**}, Zeynep Özden^{***}, Figen Çörtü^{****}

ABSTRACT: This study intends to find out the exhaustion level of teachers working at preschool education institutions according to the variables of gender, marital status, whether they regard preschool teaching as an appropriate occupation for themselves, the number of schools they worked so far, working hours and the region in which they work. The sample of the study consists of 395 preschool teachers working in various provinces of Turkey. The data collection tools of the study are "Personal Information Form" designed by the researchers and "Maslach Burnout Inventory" developed by Maslach and Jackson (1981). Percentage, frequency, t-test, chi-square and Pearson correlation test were used for the statistical analysis of the data. The study demonstrates that preschool teachers experience varying degrees of burnout in the dimensions of emotional exhaustion, depersonalization and reduced personal accomplishment based on certain variables.

Key Words: burnout, preschool, teachers

SUMMARY

Purpose and Significance: This study intends to find out the exhaustion level of teachers working at preschool education according to the variables of gender, marital status, whether they regard preschool teaching as an appropriate occupation for themselves, the number of schools they worked so far, working hours and the region in which they work. Teachers assume the responsibility to carry out education programmes, to achieve educational goals and to support the development and school life of children and to establish effective communication with them. In this respect, it is importance for the quality of education to investigate within the frame of various factors whether teachers working with young children are satisfied with their job and whether their level of exhaustion is high.

Methods: Description-survey method is used in this study. The sample of the study consists of 395 preschool teachers working in various provinces of Turkey. The data collection tools of the study are "Personal Information Form" designed by the researchers and "Maslach Burnout Inventory" developed by Maslach and Jackson (1981). The data were analyzed according to the variables of gender, marital status, whether the respondents regard preschool teaching as an appropriate occupation for themselves, the number of schools they worked so far, working hours and the region in which they work. Percentage, frequency, t-test, chi-square and Pearson correlation test were used for the statistical analysis of the data.

Results: The findings demonstrate that gender is not a significant variable for all three components of burnout. The results do not present a statistically significant correlation between marital status and average scores of emotional exhaustion and depersonalization. However, in terms of reduced personal achievement, the results show that average exhaustion scores of single teachers are higher than the scores of married teachers. According to findings, in terms of emotional exhaustion and depersonalization, the teachers who do not regard preschool teaching as an appropriate occupation for themselves are subject to a higher level of exhaustion compared to the ones who regard it as an appropriate occupation. Further, it is found out that there is a significant correlation between working hours of preschool teachers and the scores for all subscales.

Discussion and Conclusions: The study demonstrates that preschool teachers experience varying degrees of burnout in the dimensions of emotional exhaustion, depersonalization and reduced personal accomplishment based on certain variables. This result is consistent with numerous studies related with the professional exhaustion of teachers. However, it contradicts with some other research findings.

* Prof. Dr. Hacettepe University, Faculty of Education, bakman@hacettepe.edu.tr

** Res. Assist. Yuzuncu Yil University, Faculty of Education, netaskin@hacettepe.edu.tr

*** MSc.Koz A.Ş., ozden.zeynep@gmail.com

**** MSc. Yumak Yuva, yumakyuva@yahoo.de

Okul öncesi öğretmenlerinde tükenmişlik üzerine bir çalışma *

Berrin Akman **, Necdet Taşkın ***, Zeynep Özden ****, Figen Çörtü *****

ÖZ: Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin incelendiği bu araştırmada; öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin cinsiyet, medeni durum, öğretmenliği kendileri için uygun bir iş olarak görüp görmeme, şimdiye kadar görev yapılan okul sayısı, çalışma saatleri, görev yapılan bölge değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye'nin değişik illerinde görev yapan 395 okul öncesi öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu" ve "Maslach Tükenmişlik Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde yüzde, frekans, t-testi, ki-kare ve Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda bazı değişkenlere bağlı olarak, öğretmenlerin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı boyutlarında değişen ağırlıklarla tükenmişlik yaşadıkları bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: tükenmişlik, okul öncesi, öğretmenler

GİRİŞ

Eğitim ortamlarında yaşanmakta olan sıkıntılar, öğretmenlerin zaman içerisinde hem kendilerine hem hizmet verdikleri öğrencilerine hem de mesleklerine yönelik olumsuz düşünceler içerisine girmelerine ve olumsuz duygular yaşamalarına neden olmaktadır. Gelişen bu olumsuz tutum, zamanla insanlara eğitim-öğretim hizmeti sunan, insanlarla doğrudan etkileşim gerektiren bir meslek olan öğretmenlikte çalışan kişilerde tükenmişliğin yaşanmasına yol açmaktadır. Literatürde çok uzun bir geçmişi olmayan tükenmişlik (burnout) kavramının farklı tanımları olmakla birlikte, genel olarak kabul gören tanımını Maslach ve Jackson (1981) yapmışlardır: Maslach ve Jackson tükenmişliği, "iş gereği insanlarla yoğun bir etkileşim içerisinde olan kişilerde ortaya çıkan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı duygusu sendromu" olarak tanımlamışlardır.

Tükenmişliğin başlangıcı olan ve en açık şekilde gözlenebilen, bireysel boyutu olarak duygusal tükenme; bireyin duygusal ve fiziksel kaynaklarında azalmayı, yorgun ve bitkin olmayı ifade etmektedir. Duygusal tükenme yaşayan bireylerde yorgunluk, sabahları uyandıklarında da adeta hiç uyumamışlar gibi yorgunluk ve halsizlik hala sürmektedir (Maslach, Jackson ve Leiter, 2001; Wright ve Bonett, 1997). Tükenmişliğin bireylerarası boyutu olan duyarsızlaşma; hizmet verilen kişilere aldırış etmeme, onlara yönelik olumsuz tepkide bulunma ve işe karşı tepkisizleşmeyi belirtmektedir. Duyarsızlaşma yaşayan kişilerde karşılındakileri aşağılayıcı bir dil kullanma, katı kurallar geliştirme ve başkalarının ona kötülük yapacaklarına inanma görülmektedir (Maslach, ve diğ., 2001). Düşük kişisel başarı duygusu ise; kişinin kendisini olumsuz değerlendirme eğiliminde olması, yaptıkları işlerin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmede zorlandıklarından bireysel yeterlik duygusunun azalması boyutunu ifade etmektedir. Bu durumda çevresindeki kişilerin ona güvenleri de azalmaktadır (Maslach ve diğ. 2001; Wright ve Bonett, 1997).

Literatürde öğretmenlerde stres meydana getiren unsurları belirlemeye yönelik çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Öğretmenler üzerinde stres oluşturan ve tükenmişlik fenomenini geliştiren etkenleri;

- kişisel (cinsiyet, yaş, deneyim, medeni durum ve eğitim durumu vb)

* Bu çalışma, I. Ulusal İlköğretim Kongresinde bildiri olarak sunulan bir araştırmanın daha önce yayınlanmayan bölümüdür.

** Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, bakman@hacettepe.edu.tr

*** Arş. Gör. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, netaskin@hacettepe.edu.tr

**** Bilim Uzmanı Koz A.Ş., ozden.zeynep@gmail.com

***** Bilim Uzmanı Yumak Yuva, yumakyuva@yahoo.de

- çevresel (öğrenci sayısı, çalışılan sınıf düzeyi/yaş grubu, okul türü ve okulun sosyo-ekonomik düzeyi vb)
- yönetsel (çalışma ortamı, kültür, sosyal ve mesleki dayanışma vb)

olmak üzere üç kategoriye ayırmak mümkündür (Monfries & Hazel, 1995). Araştırmalar, tükenmişliğin daha çok iş ile ilgili olarak iş yükü, işini yaparken karar sürecine dahil olmama ve yetersiz ödüllendirme/düşük motivasyondan kaynaklandığını özellikle vurgulamaktadır (Maslach ve Leiter, 1997).

Mesleki tükenmişlik öğretmenlerin, yorgunluk, uykusuzluk ve çeşitli bazı psikosomatik rahatsızlıklar yaşamalarına, işten soğuma ve mesleklerinden uzaklaşmalarına, öğrencilerine, idareci ve velilere; okuluna ve işine ilgisini, sevecenliğini, idealizmini azaltmakta; hizmet verirken etkileşim içerisinde olduğu bireylere karşı olumsuz duygular geliştirmelerine ve öğrencilere sunduğu hizmetleri aksatmasına neden olmaktadır (Çimen, 2007; Gündüz, 2005; Baysal, 1995). Sorunlarla uğraşan bir öğretmenin etkili eğitim sunması ve kendini gerçekleştirme gücü görünmektedir. Nitekim tükenmişlik üzerine yapılan tüm bilimsel araştırmaların % 22'sinin öğretmenler üzerinde yapıldığı (Schaufeli ve Enzmann, 1998) ve yapılan bu araştırmaların çoğunun, öğretmen tükenmişliği kavramı ve tükenmişliğe neden olan iş ile ilgili faktörler ve başa çıkma yollarıyla ilgili değişkenleri incelediği görülmektedir (akt: Celep, Sarıdede ve Beytekin, 2005).

Eğitilecek bireyin yaşı küçüldükçe öğretmenlik zorlaşmaktadır. Onun için okul öncesinde çalışacak öğretmenlerin her açıdan nitelikli yetiştirilmesi, daha sonrasında da iyi hallerini korumalarının sağlanması gerekmektedir. Zira “yaşamın sihirli yılları” olarak kabul edilen okul öncesi dönemde, çocuğun aile ve yakın çevresi dışında karşılaştığı ilk yetişkin olan okul öncesi öğretmeni, çocuğun okula karşı edindiği ilk izlenimde ve sonraki yıllarda okula bakış açısının şekillenmesinde büyük bir etkiye sahiptir (Oktay, 2000). Öte yandan çocuğun gelişiminde ilk yılların önemini belgeleyen, tıp ve eğitim alanında yapılmış pek çok araştırma vardır. Erken yaşlar (0-6 yaş) zihinsel, sosyal, duygusal ve fiziksel gelişimin en hızlı olduğu yıllardır (Kağıtçıbaşı, Sunar ve Bekman, 2001). Araştırmalar beynin en çok erken yaştaki deneyimlere yanıt verdiğini ve çevrenin beynin gelişimi üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur (Kaytaş, 2005). Eğitimde kaliteyi artırabilmenin en önemli unsurlarından birinin öğretmen olduğu aşikardır. Aynı zamanda okul öncesi eğitim programlarını yürütme, eğitim hedeflerine ulaşma ve sağlıklı bir veli-öğretmen ilişkisi kurarak velilerin, öğrencilerin okul yaşantılarını desteklemelerini sağlama sorumluluğu öğretmenindir. Bu bağlamda küçük yaş grubunda çalışan öğretmenlerin işlerinden hoşnut olma durumlarının; tükenmişliklerinin çeşitli faktörler çerçevesinde incelenmesi, eğitimin kalitesi açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu çalışmada, okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin cinsiyet, medeni durum, kendileri için öğretmenliği uygun bir iş olarak görüp görmeme, şimdiye kadar görev yapılan okul sayısı, çalışma saatleri, görev yapılan bölge değişkenleri ile ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırmada, var olan durumu aynen resmetmeyi esas alan betimleme-survey yöntemi kullanılmıştır.

Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara, Eskişehir, Konya, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Karabük, Van illerinde görev yapan 377'si kadın, 18'i erkek toplam 395 okul öncesi öğretmeni oluşturmuştur. Çalışma grubuna seçilen öğretmenlerin 149'u MEB'e bağlı ilköğretim okullarının anasınıflarında, 57'si MEB bağımsız anaokullarında, 185'i özel anaokullarında çalışmaktadırlar.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan 17 maddeden oluşan “Kişisel Bilgi Formu” ve Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MTÖ) kullanılmıştır. 22 maddeden oluşan MTÖ, “duygusal tükenme” (9 madde), “duyarsızlaşma” (5 madde) ve “kişisel başarı” (8 madde) olmak üzere üç boyutta

değerlendirilmektedir. Duygusal tükenme (DT) ve duyarsızlaşma (D) alt ölçek puanları, her bir madde için: Hiçbir zaman (0), çok nadir (1), bazen (2), çoğu zaman (3), her zaman (4) olarak; kişisel başarı (KB) alt ölçek puanı ise, bunun tersi şeklinde değerlendirilmektedir (Sucuoğlu ve Kuloğlu, 1996). Tüm alt ölçeklerden alınan puan yükseldikçe tükenmişliğin arttığı kabul edilmektedir.

Maslach Tükenmişlik Ölçeği öğretmen formunun geçerlilik ve güvenilirlik katsayıları Maslach ve Jackson (1981) tarafından saptanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı; duygusal tükenmişlik için 0.88, kişisel başarı için 0.83, duyarsızlaşma alt ölçümü için 0.72 olarak saptanmıştır. Ölçeğin Türkiye'deki uyarlama çalışmaları Girgin (1995) ve Baysal (1995) tarafından gerçekleştirilmiştir. Girgin, güvenilirlik katsayısını duygusal tükenmişlik için 0.87, kişisel başarı için 0.74, duyarsızlaşma için 0.63 olarak saptamıştır. Baysal, duygusal tükenmişlik için 0.74, kişisel başarı için 0.77, duyarsızlaşma için 0.75 olarak belirlemiştir.

BULGULAR

Araştırmanın verileri; cinsiyet, medeni durum, öğretmenliği uygun bir iş olarak görüp görmeme, şimdiye kadar görev yapılan okul sayısı, çalışma saatleri, mesleki tatmin ve görev yapılan bölge değişkenlerine göre analiz edilmiştir. Verilerin istatistiksel analizinde, yüzde, frekans, t-testi, ki-kare ve Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır.

Tablo 1. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin tükenmişlikle ilişkisi incelenen demografik bilgilerinin dağılımı

Çalıştıkları Okul Sayısı	F	%
1 okul	103	26,1
2 okul	117	29,6
3 okul	91	23,0
4 okul	56	14,2
5 okul	28	7,1
Haftalık Çalışma Saati		
5-28	25	6,4
29-34	169	42,8
35-46	72	18,2
47-58	78	19,8
59-70	51	12,9
Çalıştıkları Bölge		
Doğu Anadolu	146	37,0
İç Anadolu	113	28,6
Marmara	18	4,6
Karadeniz	68	17,2
Güneydoğu	16	4,1
Ege	34	8,6
Toplam	395	100

Araştırma grubunu oluşturan okul öncesi öğretmenlerinin tükenmişlikleri ile ilişkisi incelenen bazı değişkenlerin dağılımı Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre, 395 öğretmenin 103'ü 1 okul, 117'si 2 okul, 91'i 3 okul, 56'sı 4 ve 28'i 5 farklı okulda çalışmışlardır. Öğretmenlerin haftalık çalışma saatlerine bakıldığında % 42,8'inin 29-34 saat, % 18,2'sinin 35-46 saat, 19,8'inin 47-58 saat ve 12,9'unun 59-70 saat çalıştıkları görülmektedir. Tablo'ya göre, katılımcıların % 37'sinin Doğu Anadolu, % 28,6'sının İç Anadolu, % 4,6'sının Marmara, 17,2'sinin Karadeniz, % 4,1'inin Güneydoğu Anadolu ve % 8,6'sının Ege Bölgesinde çalışan öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 2. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin MTÖ puanlarının dağılımı

Alt Ölçekler	N	En Düşük	En Yüksek	\bar{X}	S
Duygusal Tükenme (DT)	395	.00	25.00	8.18	5.273
Duyarsızlaşma (D)	395	.00	13.00	1.99	2.314
Kişisel Başarı (KB)	395	.00	37.00	7.31	5.082

Tablo 2'ye göre çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin Duygusal Tükenme alt ölçeği puanları 0.00 ile 25.00 arasında olup, ortalaması 8.18; Duyarsızlaşma alt ölçek puanları 0.00 ile 13.00 arasında olup ortalaması 1.99; Kişisel Başarı alt ölçek puanları ise 0.00 ile 37.00 arasında olup, ortalaması 7.31 olarak bulunmuştur.

Tablo 3. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin cinsiyetlerine göre MTÖ'nün alt ölçek puanlarına ilişkin t-testi sonuçları

Alt Ölçekler	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	t	p
Duygusal Tükenme	Kadın	377	8.169	5.285	-0.25	0.752
	Erkek	18	8.500	5.147		
Duyarsızlaşma	Kadın	377	1.976	2.312	-0.63	0.820
	Erkek	18	2.333	2.400		
Kişisel başarı	Kadın	377	7.374	5.115	0.98	0.669
	Erkek	18	6.166	4.287		

Tablo 3'te görüldüğü gibi, öğretmenlerin cinsiyetine göre, MTÖ puanlarında gruplararası fark, tüm alt ölçeklerde önemsiz bulunmuştur ($p>0.05$). Puan ortalamalarına bakıldığında ise, erkek öğretmenlerin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçek puanlarının, kadın öğretmenlere göre daha yüksek olduğu, kişisel başarı alt ölçek puanlarında ise kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin medeni durumlarına göre MTÖ'nün alt ölçek puanlarına ilişkin t-testi sonuçları

Alt Ölçekler	Medeni Durum	N	\bar{X}	S	T	p
Duygusal Tükenme	Evli	211	9.184	5.268	4.12	0.297
	Bekar	184	7.038	5.054		
Duyarsızlaşma	Evli	211	2.080	2.368	0.81	0.149
	Bekar	184	1.891	2.254		
Kişisel başarı	Evli	211	6.815	4.054	2.11	0.002*
	Bekar	184	7.896	6.010		

* $p<0.05$

Tablo 4 incelendiğinde, DT ve D tükenmişlik düzeyleri üzerinde medeni durumun etkili olmadığı buna karşın, kişisel başarı düzeyinde, bekar olan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin evli öğretmenlere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma alt ölçek puanlarında gruplararası fark çıkmamasına karşın, DT ve D alt ölçek gruplarında evli öğretmenlerin puan ortalamalarının bekar öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin öğretmenliği uygun bir iş olarak görüp görmemelerine göre MTÖ'nün alt ölçek puanlarına ilişkin t-testi sonuçları

Alt Ölçekler	Uygun İş Olarak Görme	N	\bar{X}	S	T	p
Duygusal Tükenme	Evet	376	7.968	5.081	3.69	0.012*
	Hayır	19	12.47	7.097		
Duyarsızlaşma	Evet	376	1.941	2.253	1.95	0.001*
	Hayır	19	3.000	3.214		
Kişisel başarı	Evet	376	7.252	5.089	1.15	0.721
	Hayır	19	8.631	4.890		

*p<0.05

Tablo 5 incelendiğinde, DT ve D alt ölçek puan ortalamalarında gruplararası fark, istatistiksel olarak önemli bulunmuştur. Puan ortalamalarına bakıldığında öğretmenlerin büyük bir kısmının öğretmenliği kendileri için uygun bir iş olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Buna bağlı olarak da öğretmenliği kendileri için uygun bir iş olarak görmeyenlerin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutlarında daha yüksek oranda tükenmişlik yaşadıkları görülmektedir. Bu sonuç, öğretmenlerin “öğretmenlik” mesleğini uygun bir iş olarak görmeme durumlarının hem kendileri hem de hizmet verdikleri kişiler açısından olumsuz sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Tablo 6: Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin MTÖ puan ortalamalarının bazı değişkenlere göre karşılaştırılması (n=395)

Değişkenler	Duygusal Tükenme	Duyarsızlaşma	Kişisel Başarı
Şimdiye kadar Görev yapılan Okul Sayısı	X ² = 18.22	X ² = 11.61	X ² = 21.83
Çalışma Saatleri	X ² = 51.37*	X ² = 51.69*	X ² = 74.67*
Görev Yapılan Bölge	X ² = 21.69	X ² = 7.18	X ² = 25.31

*p<0.05

Tablo 6'ya bakıldığında görev yapılan okul sayısı ve görev yapılan bölgenin MTÖ'nün alt ölçeklerinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki görülmezken, çalışma saatleri ile DT, D ve KB alt ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Haftalık çalışma saatleri fazla olan okul öncesi öğretmenliği, hem fiziksel hem de duygusal anlamda çok emek isteyen bir meslektir. Okul öncesi öğretmenlerinin diğer öğretmenlik alanlarına göre yasal olarak teneffüs olanakları yoktur. Öğretmenler çalışma saatleri içinde hiç ara vermeden kesintisiz olarak görev yapmaktadırlar. Dolayısıyla bu durumda mesleki tükenmişliği etkileyen faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 7. MTÖ'nün alt ölçekler arası korelasyon (n=395)

Alt Ölçekler		DT	D	KB
Duygusal Tükenme	R	1	.526(**)	.378(**)
	P	.	.000	.000
Duyarsızlaşma	R	.526(**)	1	.303(**)
	P	.000	.	.000
Kişisel Başarı	R	.378(**)	.303(**)	1
	P	.000	.000	.

** Aralarındaki korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Alt ölçeklerin birbirleri ile olan ilişkilerine bakıldığında, ölçeğin her üç boyutunda anlamlı bir korelasyon olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma bulguları, cinsiyetin tükenmişliğin her üç boyutu olan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı ile ilgili önemli bir değişken olmadığını ortaya koymuştur. Cinsiyetin tükenmişliği etkileyen bir faktör olmadığı diğer bazı araştırmalarla da ortaya konmuştur (Güneri ve Özdemir, 2003; Kırılmaz ve diğ., 2003; Küçüksüleymanoğlu, 2007). Puan ortalamalarına bakıldığında ise, erkek öğretmenlerin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçek puanlarının, kadın öğretmenlere göre daha yüksek olduğu, kişisel başarı alt ölçek puanlarında ise kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuç, öğretmenlerin mesleki tükenmişliğini inceleyen pek çok araştırma sonucu ile birbirini destekler niteliktedir (Girgin ve Baysal, 2005; Kırılmaz, Çelen ve Sarp, 2003; Dolunay, 2002). Ancak daha çok kadınların ağırlıklı olarak yer aldığı okul öncesi öğretmenlik mesleğinde, bu mesleği yapan erkeklerin stres ve tükenmişlik düzeyi kadınlara oranla genellikle daha yüksektir (Friedman, 1991). Bununla birlikte, cinsiyet ile tükenmişliğin ilişkili bulunduğu çalışmalarda, genel olarak kadınların duygusal tükenme, erkeklerin ise duyarsızlaşma boyutunda daha fazla tükenmişlik yaşadıkları görülmektedir (Monfries ve Hazel, 1995).

Araştırma grubunun medeni durumu ile duygusal tükenme ve duyarsızlaşma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Ancak kişisel başarı boyutunda ise bekâr öğretmenlerinin kişisel başarı şeklindeki ortalama tükenmişlik puanlarının evli öğretmenlerinin ortalama puanlarından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu bulgu, Kırılmaz ve arkadaşlarının (2003) yaptığı çalışma sonuçları ile uyumlu bulunurken, medeni durum ile tükenmişlik arasında istatistiksel olarak önemli bir fark çıkmamasından dolayı bazı araştırmalar ile de çelişmektedir (Dolunay, 2002; Çokluk, 1999). Duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçek puanlarında gruplararası fark çıkmamasına karşın, DT ve D alt ölçek gruplarında evli öğretmenlerin puan ortalamalarının bekar öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Tuğrul ve Çelik'in (2002) normal çocuklarla çalışan anaokulu öğretmenlerinde tükenmişlik durumu araştırmasında da, öğretmenlerin duygusal tükenme ve kişisel başarı boyutunda tükenmişlikleri ile medeni halleri arasında ilişki bulunurken, duyarsızlaşma düzeyinde bir ilişki bulunmamıştır.

Elde edilen bulgularda, öğretmenliği kendileri için uygun bir iş olarak görmeyenlerin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutlarında kendileri için uygun bir iş olarak görenlere göre daha yüksek oranda tükenmişlik yaşadıkları görülmektedir. Bu sonuç, öğretmenlerin "öğretmenlik" mesleğini uygun bir iş olarak görmeme durumlarının hem kendileri hem de hizmet verdikleri kişiler açısından olumsuz sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde ülkemizde öğretmenlerin çoğunun öğretmenlik mesleğinin toplumda hak ettiği yeri bulmamasından şikâyetçi olduklarını, öğretmenlerin yasaların belirlediğinden fazla öğrenci ile ilgilenmek zorunda kaldıklarını,

ücretlerin düşük olduğunu ve bu tür etkenlerin öğretmenlerde tükenmişliğe neden olduğunu göstermektedir (Sucuoğlu ve Kuloğlu, 1996).

Okul öncesi öğretmenlerinin çalışma saatleri ile tükenmişliğin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Haftalık çalışma saatleri fazla olan okul öncesi öğretmenliği, hem fiziksel hem de duygusal anlamda çok emek isteyen bir meslektir. Öğretmenler çok güç koşullarda, uzun süreli ve olumsuz veki yaklaşımları gibi stres oluşturan koşullarda çalışmaktadırlar (Hale-Jinks, 2006). Okul öncesi öğretmenlerinin diğer öğretmenlik alanlarına göre yasal olarak teneffüs olanakları yoktur. Öğretmenler çalışma saatleri içinde hiç ara vermeden kesintisiz olarak görev yapmaktadırlar. Dolayısıyla bu durumda mesleki tükenmişliği etkileyen faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, öğretmenlerin çalışma saatlerinin de tükenmişlik düzeylerini etkileyen bir faktör olduğu bulunmuştur.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan hareketle şu önerilerde bulunmak mümkündür: Öğretmenliği tercih edecek olan adayların mesleği isteyerek ve bilinçli seçmesi sağlanmalıdır. Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışacak öğretmenlerin en az lisans eğitimi almış olması için ivedilikle gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Öğretmen adaylarının mesleki eğitim aldıkları hizmet öncesi dönemde, meslekte karşılaşabilecekleri koşullar konusunda bilgilendirilerek bu koşullara hazırlanmaları, ilgili yüksek öğretim kurumlarının sorumluluğunda olduğu unutulmamalıdır. Öğretmenlere hizmet içi eğitim programlarıyla onların gereksinim duydukları rehberlik ve eğitsel destek verilmelidir. Eğitim alanında yapılacak olan reformlarla öğretmenlere stresle başa çıkma yolları öğretilmeli, yardımcı olunmalıdır. İdarenin, öğretmenleri karar süreçlerine katma, mesleki dayanışmanın sağlanmasına yardımcı olabilecek etkinlikler düzenleme gibi destekleyici bir tutum sergilemesi son derece önemlidir. Eğitim çalışanlarının görev tanımlarının net bir şekilde belirlenmesiyle yaşanacak olan rol çatışmalarının önüne geçilmesi, çalışma saatlerinin makul bir seviyede tutulması gibi çalışma koşullarının iyileştirilmesi öğretmenlerin kendilerini daha iyi hissetmelerinde yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Baysal A. (1995). *Lise ve dengi okul öğretmenlerinde meslekte tükenmişliğe etki eden faktörler*. İzmir DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış doktora tezi.
- Celep, C., Sarıdede, U., & Beytekin, F., (2005). Eğitim örgütlerinde örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışı ve tükenmişlik arasındaki ilişki, *XIV. ulusal eğitim bilimleri kongresi*, 28–30 Eylül, Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Çimen, S., (2007). *İlköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik seviyeleri ile öz yeterlik algıları*. Kocaeli Üniversitesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- Çokluk, Ö. (1999). *Zihinsel ve işitme engelliler okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerde tükenmişliğin kestirilmesi*. Ankara Üniversitesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- Dolunay, A.B (2002). Genel liseler ve teknik-ticaret-meslek liselerinde görevli öğretmenlerde tükenmişlik durumu. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*. 55 (1).
- Friedman, I. A. (1991). High and low burnout school: School culture aspects of teacher burnout. *Journal of Educational Research*, 84(6), 325-33.
- Girgin, G. (1995). *İlkokul öğretmenlerinde meslekten tükenmişliğin gelişimini etkileyen değişkenlerin analizi ve bir model önerisi (İzmir ili kırsal ve kentsel yöre karşılaştırması)*. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış doktora tezi.
- Gündüz, B. (2005). İlköğretim öğretmenlerinde tükenmişlik, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1(1), 152–166.
- Güneri, Y., & Özdemir, Y., (2003). Sınıf yönetiminde özyeterliğin, medeni durumun, cinsiyetin ve öğretmenlik deneyiminin öğretmen tükenmişliğindeki rolü, *VII. ulusal psikolojik danışma ve rehberlik kongresi bildiri özetleri*, 09–11 Temmuz, Malatya: İnönü Üniversitesi.

- Hale-Jinks, C. (2006). Tackling teacher turnover in child care: understanding causes and consequences, identifying solutions. *Childhood Education*. 06.11.2007 tarihinde <http://www.findarticles.com> adresinden alınmıştır.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Sunar, D. & Bekman, S. (2001). Long-term effects of early intervention : Turkish low-income mothers and children. *Applied Developmental Psychology*.
- Kaytaç, M. (2005). *Türkiye’de okul öncesi eğitiminin fayda maliyet analizi*, İstanbul: AÇEV Yayınları.
- Kırılmaz, A. Y., Çelen, Ü. & Sarp, N. (2003). İlköğretimde çalışan bir öğretmen grubunda tükenmişlik durumu” araştırması. *İlköğretim Online*, 2(1), 2-9.
- Küçüksüleymanoğlu, R. (2007). Eğitim fakültesi öğretim elemanlarının tükenmişlik düzeyleri. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 7(28), 101-112.
- Maslach, C. & Jackson, S. E. (1981), The measurement of experienced burnout, *Journal of Occupational Behavior*, 2, 99–113.
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (1997). The truth about burnout: How organizations cause personal stress and what to do about it. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Maslach, C., Schaufeli, W.B. & Leiter, M.P. (2001). Job burnout, *Annual. Review. Psychology*,. 52, 397-422.
- Maslach, C., Jackson, S. E. & Leiter, M. P. (1996). Maslach burnout inventory manual, Third Edition. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Monfries, M. & Hazel, G. (1995). Teacher Stress: Cognitive implications for teacher "burnout". Paper presented in the annual meeting of the Australian Association for Research in Education, Hobart, Australia. 29.06.2009 tarihinde <http://www.aare.edu.au/95pap/monfm95162.txt> adresinden alınmıştır.
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın sihirli yılları*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Schaufeli, W. B., & Enzmann, D. (1998). The burnout companion to study & practice: a critical analysis. London: Taylor & Francis.
- Sucuoğlu, B. & Kuloğlu, N. (1996). Özürlü çocuklarla çalışan öğretmenlerde tükenmişliğin değerlendirilmesi. *Türk Psikologlar Dergisi*. 10 (36).
- Tuğrul, B. & Çelik, E. (2002). Normal çocuklarla çalışan anaokulu öğretmenlerinde tükenmişlik. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2 (12).
- Wright, T. A., & Bonett, D. G., (1997). The contribution of burnout to work performance, *Journal of Organizational Behavior*, 18, 491-49.